

बाल क्लब/सञ्जाल गठन कार्यविधि २०७५

प्रस्तावना

नेपालको संविधान, २०७२ को मौलिक हकमा उल्लेख भएको बालबालिकाको सहभागिताको अधिकार तथा नागरिकहरूको संगठन, स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हुन पाउने अधिकारको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन, नेपाल सरकारले लागू गरिआएको बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीति अन्तर्गत बाल क्लब गठन तथा सहजीकरण प्रक्रियालाई व्यवस्थित र प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न गराउन, स्थानीय तहलाई सहयोग पुगोस भन्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले जारी गरेको नमूना निर्देशिकालाई आधार मानी यस गाउँपालिका भित्र बाल क्लब तथा संजाल गठन र व्यवस्थापन मार्फत सार्थक बालसहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि माछापुच्छ्रे गाउँपालिकाले बालक्लब तथा बाल संजाल गठन कार्यविधि २०७५ जारी गरेको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- १) यस निर्देशिकाको नाम बालक्लब तथा संजालगठन कार्यविधि २०७५ रहेको छ ।
- २) यो कार्यविधि गाउँ कार्यपालिकाबाट अनुमोदन भएको भोलिपल्ट देखिनै लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकाको प्रयोजनका लागि निम्न परिभाषा कायम गरिएको छ ।

१. “स्थानीय तह” भन्नाले स्थानीय तह भन्नाले गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूलाई जनाउनेछ ।
२. “सेवा प्रदायक कार्यालय” भन्नाले नेपाल सरकार अन्तर्गत स्थानीय तहमासेवा प्रवाह गरिरहेका स्वास्थ्य संस्था, विद्यालयहरू, विद्यालय श्रोत केन्द्र प्रहरी कार्यालय, सामाजिक तथा गैरसरकारी सघं संस्थाहरूलाई जनाउनेछ ।
३. “बाल क्लब” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम गठन भई गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूमा सूचीकृतभएका १८ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरूको संगठनलाई जनाउनेछ ।
४. “बाल सञ्जाल” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम गाउँपालिका क्षेत्र भित्र गठन भएका बाल क्लबहरूको सञ्जाललाई जनाउनेछ, यस शब्दले वडा तथा गाउँपालिका स्तरीय बाल संजालहरू समेतलाई बुझाउनेछ ।
५. “विशिष्टीकृत बाल क्लब” भन्नाले विश्वव्यापी प्रचलनमा रहेका नियम तथा नेपाल सरकारका विशिष्टीकृत निकायले विशिष्ट उद्देश्यले निर्माण गरका क्लबहरू : जुनीयर रेडक्रस, रोट्याक्ट क्लब, लियो क्लब, रेयुकाइ समूह जस्ता विशेष क्लबलाई जनाउनेछ ।
६. “सहजकर्ता” भन्नाले बाल क्लब तथा संजालको गठन र सञ्चालनका लागि सहजीकरण गर्न निर्देशिका बमोजिम नियुक्त गरिएको व्यक्तिलाई जनाउनेछ ।
७. “सहयोगी” संस्था भन्नाले यस गाउँपालिकाको क्षेत्र भित्ररहेका बाल क्लब तथा संजालहरूलाई सहयोग गर्ने, बाल अधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिहेका अनुमती प्राप्त गैरसरकारी संस्थाहरूवा सामाजिक संस्थाहरूलाई जनाउनेछ ।
८. “सामाजिक परिचालक” भन्नाले वडा कार्यालयहरूमा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नियुक्त गरिएका सामाजिक परिचालकलाई जनाउनेछ ।
९. “संरक्षक शिक्षक” भन्नाले विद्यालय स्तरमा गठन भएका बाल क्लबलाई सहयोग तथा सहजीकरण गर्न तोकिएको शिक्षकलाई जनाउनेछ ।

३. कार्यविधिको उद्देश्य

यस निर्देशिकाको मूलभूत उद्देश्य निम्नानुसार रहेको छ

१. बालबालिकाको संगठन स्वतन्त्रताको अधिकारलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।
२. बाल क्लबहरूको गठन, सञ्चालन तथा सहभागितालाई अर्थपूर्ण, नैतिक, सुरक्षित र पारदर्शी तथा समावेशी बनाउने ।
३. बाल मैत्री स्थानीय शासनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा टेवा पुऱ्याउने ।

- ४) बाल क्लव लाई एकद्वार प्रणाली मार्फत क्रियाशील गरी बाल सहभागीतको सुनिश्चितताको लागि सहयोग गर्ने ।
- ५) सबै बालक्लवहरूको गठन, क्षमता विकास र परिचालनमा एक रुपता ल्याउने ।
- ६) गाउँपालिका तथा वडाहरूको वार्षिक योजना चक्र (योजना निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन र उपलब्धी मापन) मा सार्थक बालसहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

४. कार्यविधिको कार्यान्वयन

१. गाउँपालिका तथा वडाहरूमा बाल क्लव तथा संजाल गठन, व्यवस्थापन र सहजीकरणका लागि यस निर्देशिका बमोजिम गर्नु गराउनु गाउँपालिकाको दायित्व हुनेछ ।
२. बाल सहभागिता तथा बाल क्लव सहजीकरणका लागि यस निर्देशिकाको प्रचार प्रसार गर्नु र यस बमोजिम कार्यान्वयन गर्न गराउनु गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूलाई सहयोग गर्न क्रियाशील स्थानीय, राष्ट्रिय गैसस, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस तथा विकास साम्फेदारहरूको जिम्मेवारी हुनेछ ।

परिच्छेद २

बाल क्लवको गठन प्रकृया

५. बाल क्लवका प्रकार

१. बाल क्लव भन्नाले: बालबालिकाहरूका लागि बालबालिकाहरू नै मिलेर गठन गरिएको र सामान्यतया २५ जना बालक बालिका सदस्य रहेका समूहलाई बाल क्लव मानिनेछ ।
२. यदि २५ जना भन्दा बढी बालबालिका कुनै पनि बालक्लवमा आवद्ध भएको अवस्थामा उक्त बाल क्लव अर्न्तगत उपसमूह गठन गर्नुपर्नेछ ।
३. यसरी गठन भएका बाल क्लवहरू गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयमा सूचीकृत र नवीकरण गर्नुपर्नेछ ।
४. बाल क्लवको गठन गर्दा ५ वर्ष देखि १८ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकालाई समेटनु पर्नेछ । तर, विद्यालयमा आधारित बाल क्लवहरू गठन गर्दा उमेर समूह (५ देखि ११ वर्ष उमेर समूह, १२ देखि १५ वर्ष उमेर समूह र १६ देखि १८ वर्ष उमेर समूह का आधारमा छुट्टाछुट्टै गठन गर्नुपर्नेछ ।

४.१ समुदायमा आधारित बालक्लवहरू

- कुनै निश्चित भुगोलभित्रका बालबालिकाहरूलाई समेटेर वा निश्चित भौगोलिक क्षेत्रलाई कार्य बनाएर गठन भएका बाल क्लवलाई समुदायमा आधारित बाल क्लव भनिनेछ ।
- नेपालको सन्दर्भमा कुनै टोल, वस्ती, वडा भित्र बाल क्लव गठन गर्न सकिन्छ ।
- यस्ता बाल क्लवले सम्बन्धित भुगोल भित्रका सबै उमेर लिंग,जाति,आर्थिक हैसियत तथा शारीरिक अवस्थाका बालबालिकाहरूलाई समेट्ने र उनीहरूको उचित प्रतिनिधित्व तथा सहभागिता हुने सुनिश्चित गरिनुपर्नेछ ।
- यसरी बन्ने बालक्लवमा सम्बन्धित क्षेत्रभित्रका बालबालिका मात्र सदस्य बन्न सक्नेछन् ।

४.२ विद्यालयमा आधारित बाल क्लवहरू :

- कुनै विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूलाई समेटेर उक्त विद्यालय भित्र बाल अधिकार अनुगमन तथा प्रवर्द्धन गर्न गठन भएका बाल क्लवलाई विद्यालयमा आधारित बालक्लव भनिनेछ ।
- विद्यालयमा आधारित बाल क्लवहरूले सबै जातजाति, कक्षा, लिंग र शारीरिक हैसियतका बालबालिकाहरूको उचित प्रतिनिधित्व र सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।
- यसरी बन्ने बालक्लवमा सदस्य बन्नका लागि सम्बन्धित बालबालिका उक्त विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययनरत हुनुपर्दछ ।

४.३ विषयगत बाल क्लवहरू :

- विषयगत रुपमा निश्चित विषयहरू जस्तै बालिकाहरूको मात्र सवाल, जलवायु परिवर्तन, बाल श्रम, एच आई भि एड्स जस्ता विषयहरूमा कार्य गर्न समुदायमा विशिष्ट ढंगले विषयगत बाल क्लवहरू गठन गर्न सकिनेछ ।

- समुदायमा लुकेर रहेका वा समुदायमा पर्याप्त रूपमा सम्बोधन हुन नसकेका विशिष्ट विषयहरूमा आधारित रहेर गठन भएका बालक्लवलाई विषयगत बालक्लव मानिनेछ ।
- विद्यालय भित्र यस्ता बाल क्लव गठन भएमा उक्त क्लवलाई विद्यालय स्तरीय बाल क्लवकै उपक्लव मानिनेछ ।

४.४ विशिष्टीकृत बाल क्लव :

- अन्तर्राष्ट्रीय रूपमा नै स्थापित स्वयंसेवा अभियान तथा संगठनहरू, नेपाल सरकारका विशिष्टकृत निकायले विशेष प्रकृतीका आफ्नो संस्थागत बालक्लव गठन गर्न सक्नेछन्। जस्तै जुनीयर रेडक्रस, स्काउट, लियो, रोट्याक्ट, आदि ।
- यिनीहरूको गठन र व्यवस्थापन विधि स्वयं यसका महासंघ, संरक्षक निकाय तथा स्थापित मान्यता र विधानहरूबाट सञ्चालित हुनेछन् ।

४.५ बाल क्लव सञ्जाल :

- वडा तथा गाउँपालिका स्तरमा सुचीकृत भएका बाल क्लवहरू एक आपसमा भेला भइ एक आपसका काम र अभियानहरूलाई साथ सहयोग गर्ने तथा एक आपसका सरोकारहरूलाई सामुहिकीकरण गर्न बाल क्लव सञ्जाल गठन गरिनेछ ।
- यसरी बाल क्लव सञ्जाल गठन गर्दा समुदायमा आधारित, विद्यालयमा आधारित तथा विषयगत बाल क्लवहरू सम्मिलित हुन सक्नेछन्।

६. बाल क्लव गठनका लागि सूचना, भेलाको आयोजना तथा अभिमूखीकरण

१. समुदायमा आधारित बाल क्लव गठन गर्न चाहने जो कोहिले पनि बालक्लव गठन गर्ने औचित्य र कारणहरू समेत स्पष्ट पारी न्युनतम पनि ७ (सात) दिन अगावै सम्बन्धित समुदायका बालबालिका तथा अभिभावकहरूलाई खुला सूचना दिनुपर्नेछ ।
२. यसरी दिइने सूचना सरल नेपाली भाषामा र आवश्यकता अनुसार स्थानीय समुदायको अन्य भाषाहरूमा समेत दिनुपर्नेछ ।
३. सूचना उपलब्ध गराउने विधिमा गाउँपालिकाको कार्यालय, वडा कार्यालय, सहकारी तथा बचत क्लवका कार्यालयहरू, उपभोक्ता समितिका कार्यालयभवन, प्रहरी चौकी, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालयहरूमा सूचना टाँस गरी सम्पर्कमा आएका बालबालिकाहरूलाई मौखिक रूपमा भेलाका लागि जानकारी दिन सकिनेछ।
४. बाल क्लव गठन गर्ने भेलामा न्युनतम पनि २५ जना बालबालिकाहरूको उपस्थिति हुन जरुरी छ ।
५. बाल क्लवको गठन गर्ने भेला बालबालिकाको लागि सहज पहुँच,भएको सबै बालबालिकाको लागि केन्द्र पर्ने/ सुरक्षित सार्वजनिक स्थल वा भवनहरूमा आयोजना गर्नुपर्नेछ ।
६. बाल क्लव गठन गर्ने भेलामा निम्न विषयहरूमा अभिमूखीकरण तथा छलफल गरिनुपर्दछ बाल: अधिकारको अवधारणा, बाल सहभागिताको अधिकार, बाल सहभागितामा नेपालका नीतिगत व्यवस्थाहरू, गाउँपालिका तथा वडाहरूमा बाल क्लव गठन गर्नुको कारण र योजना, बाल क्लवको मुख्य उद्देश्य र कार्यक्रमहरू ।
७. अभिमूखीकरण तथा जानकारीहरू सरल, सभ्य, भेदभाव रहित र बालबालिकाले बुझ्ने भाषामा गर्नुपर्नेछ । यदि बहुसंख्यक सहभागी नेपाली भाषा बुझ्ने खालका छैनन् भने स्थानीय भाषामा अभिमूखीकरण र छलफल चलाउनुपर्नेछ ।
८. भेलामा सहभागी सबै वयस्क तथा बालबालिकाहरूको छुट्टा छुट्टै उमेर, र जातजाती लिंग समेत जनाउने गरी उपस्थिति गराउनुपर्नेछ ।
९. विद्यालयमा आधारित बाल क्लव गठन गर्दा भने विद्यालय भित्र सबै कक्षामा सूचना प्रदान गरिनुपर्दछ । भेलाको आयोजना विद्यालय परिसरभित्रै प्रधानाध्यापक, तोकिएको शिक्षक वा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षको उपस्थितिमा गरिनुपर्नेछ ।
१०. विषयगत बाल क्लव गठन गर्दा स्थानीय समुदायमा वा विद्यालय जहाँ गठन गर्ने हो त्यसै अनुरूप सूचना गर्ने र भेलाको आयोजना गरिनुपर्नेछ ।

७. नेतृत्व चयन

१. बाल क्लव गठन गर्न नियम ६ बमोजिमको भेलामा सहभागी बालबालिकाहरूको सहमती भएमा बाल क्लवको नेतृत्व चयन गरिनुपर्नेछ ।
२. बाल क्लवको नेतृत्व तल उल्लेखित मध्ये कुनै एक विधिबाट चयन गर्न सकिनेछ । कुन विधिबाट चयन गर्ने भन्ने निर्णय स्वयं उपस्थित बालबालिकाहरू माझ छलफल गरी तय गरिनुपर्नेछ :

- बहुपदीय नेतृत्व बाल: क्लवमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, सह सचिव, कोषाध्यक्ष तथा विषयगत संयोजकहरु तय भएको नेतृत्व ।
- चक्रीय नेतृत्व :बाल क्लवमा निश्चित संख्यामा कार्यसमिति सदस्य बन्ने । कार्यसमितिबाट एक अध्यक्ष र सचिव तोक्ने । अर्को बैठकमा अहिलेको सचिव अध्यक्ष हुने र कार्यसमितिका कुनै सदस्य सचिव बन्ने । यही प्रकृया आगामी बैठकहरुमा दोहोरिदै जाने ।
- ३. बाल क्लवको कार्यसमिति संख्या ९ देखि ११ सदस्यीय सम्म बनाउन सकिनेछ ।
- ४. बाल क्लवले आवश्यकता अनुसार उपसमितिहरु गठन गरी कार्यक्रमहरु गर्न सक्दछन् । उपसमितिमा ३ देखि १५ जना सम्म सदस्य बन्न सक्नेछन् ।
- ५. बाल क्लवको नेतृत्वमा उपलब्ध भएसम्म ५० प्रतिशत बालिका, ३० प्रतिशत दलित/जनजाति र ५ प्रतिशत अपांगता भएका बालबालिकाहरुको सिट सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ ।
- ६. एउटा बालक वा बालिका दुई वा सो भन्दा बढी बाल क्लवको नेतृत्वमा बस्न पाइनेछैन । तर कुनै बाल क्लवको नेतृत्वमा रहेको सदस्य सञ्जालको नेतृत्वमा भने चयन हुन पाउनेछ ।
- ७. समुदायमा आधारित बाल क्लव र विद्यालयमा आधारित बाल क्लवकोनेतृत्व गर्ने अवधि अधिकतम२ वर्ष हुनुपर्नेछ ।
- ८. एउटा बालक वा बालिका कुनैपनि बाल क्लवको एउटै पदमा एक कार्यकाल भन्दा बढी समय बस्न पाइने छैन । तर सदस्यमा रहन बाधा पर्ने छैन ।
- ९. बाल क्लवका सदस्यहरु बीचमा नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा विवादहरु आएमा निम्न अभ्यासहरु गर्नुपर्नेछ:
 - नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यले आफुले क्लवलाई कसरी सकृय र बलियो बनाउने भन्ने विषयमा अर्को सदस्य प्रति नकारात्मक धारणा व्यक्त नगरी छोटो प्रस्तुती गर्न लगाउने त्यसैका आधारमा नेतृत्वको चयन गर्न सहजीकरण गर्ने ।
 - नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यहरुबिच मात्र छलफल गराई सहमती गराउने ।
 - नेतृत्वलाई चक्रीय नेतृत्व प्रणालीमा परिवर्तन गर्ने ।
 - नेतृत्व गर्न चाहनेहरु बिच विभिन्न उप समिति बनाई उक्त समितिको जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ।
 - माथी उल्लेखित तरिकाबाट विवाद समाधान नभएमा नेतृत्वका लागि सदस्यहरुमाफ गोप्य मतदान गराउने र प्राप्त मतका आधारमा नेतृत्व चयन गर्न मद्दत गर्ने ।

८. बाल सञ्जालहरुको गठन

- १. बालबालिकाहरुको साझा समस्या तथा सवालहरु अभै संगठित रुपमा उठाउन, बाल क्लवहरु बीच आपसी सहयोग, समन्वय र सहकार्य बढाउन र फरक फरक सिकाईहरुलाई आदान प्रदान गर्न र बालबालिकाहरुको सर्वोत्तम हित र विकासका लागि थप अवसरहरुको सृजना तथा खोजी गर्नका लागि बाल क्लवहरुको संजाल गठन गरिनेछ ।
- २. बाल क्लव सञ्जाल वडा र गाउँपालिका स्तरमा गठन गरिनेछ ।
- ३. बाल क्लव सञ्जाल गठन गर्नका लागि (वडा र गाउँ) तहमा बाल क्लवहरुको प्रतिनिधिहरुको भेला आयोजना गरिनेछ ।
- ४. यसरी भेला आयोजना गर्दाभेला आयोजनाको लागि तोकिएको दिन भन्दा कम्तीमा पनि १० (दश) दिन अगावै सञ्जालले समेट्ने क्षेत्रका(समुदाय, विद्यालय तथा विषयगत) सबै बाल क्लवहरुलाई सूचना प्रदान गरिनुपर्छ । उक्त सूचनामा निम्नलिखित जानकारीहरु स्पष्टसँग अनिवार्य उल्लेख गर्नुपर्छ :
 - भेलाको लागि तोकिएको मिति, समय ,दिन र स्थान
 - सम्बन्धित बाल क्लवबाट उक्त भेलामा प्रतिनिधित्व गर्नुपर्ने बालबालिकाको संख्या
 - उक्त भेलामा छलफल गरिने विषयवस्तु वा एजेण्डा
 - उक्त भेलामा सहभागी हुन आउने सहभागी बालबालिकालाई उपलब्ध गराईने र उपलब्ध गराइने सुविधाहरु
- ५. बाल क्लवका प्रतिनिधिहरुले भेलामा सहभागी हुनका लागि निम्न कुराहरु अनिवार्य हुनेछ :
 - सम्बन्धित बाल क्लवले प्रतिनिधि छनोट गरी पठाइएको निर्णय उल्लेख गरिएको चिठि
 - समुदायमा आधारित बाल क्लवको हकमा, उक्त भेलामा सहभागीहुन जानका लागि सम्बन्धित बालक वा बालिकाको अभिभावकको लिखित सहमति पत्र

- विद्यालययमा आधारित बाल समूको हकमाउक्त भेलामा सहभागी हुन जानका लागि सम्बन्धित बालक वा बालिकाको अभिभावक तथा विद्यालय प्रधानाध्यापकको लिखित सहमति पत्र

६. वडा तथा गाउँपालिका स्तरीय बालभेलाका लागि सहभागीको छनौट :

क) वडाभेला :

- वडा अर्न्तगत प्रत्येकटोल, बस्ती र समुदाय स्तरमा गठन भएका बाल क्लव सदस्यहरुकोभेलाले आफु मध्येबाट छनौट गरी पठाएका ३ जना (बालक १, बालिका १ र अपांगता भएका वा लोपोन्मुख जातजाति मध्येबाट १)जना
- वडा अर्न्तगत पर्ने विद्यालयहरुमा गठित बाल क्लवहरुको भेलाले छनौटगरी पठाएका १ जना बालक र १ जना बालिका

ख) गाउँ स्तरीय बालभेला :

गाउँपालिका अर्न्तगतका वडास्तरीय बालसंजालहरुले आफ्ना सदस्य मध्येबाट छनौट गरी पठाएका ३ देखी ५ जना (२ बालक, २ बालिका र अपांग वा लोपोन्मुख जातजाति मध्येबाट १ जना) सम्मको बालप्रतिनिधिहरु ।

८. सञ्जालको नेतृत्व चयन पनि भेलाको सहमतीको आधारमा नियम ८ मा व्यवस्था भए बमोजिमको गरिनुपर्दछ ।

९. प्रत्येक बालसञ्जालको नेतृत्वको पुनर्गठन प्रत्येक १ वर्षमा गर्नुपर्दछ ।

९. नेतृत्व चयनमा प्रतिस्पर्धा र सहकार्यको व्यवस्थापन

१. बाल क्लव तथा सञ्जालको नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा बालबालिकाहरु माझ अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनबाट रोक्नका लागि सकेसम्म गोप्य मतदान सहितको निर्वाचन हुने अवस्था आउन दिनुहुँदैन ।
२. समक्षमताका प्रतिस्पर्धीहरुलाई सहमती गराई एकले अर्कोको नेतृत्व स्वीकार्न सक्ने वातावरणका लागि बनाउन पहिलो कोशिस गर्नुपर्नेछ ।
३. प्रतिस्पर्धी बालबालिकाहरुलाई चक्रिय नेतृत्व, संयोजन बालक्लव उपसमितिहरुको गठनबाट पनि विभिन्न जिम्मेवारीहरु प्रदान गरी उनीहरुको भुमिका र सक्रियतालाई प्रोत्साहन गर्नुपर्नेछ ।
४. बालबालिकाहरु माझ नेतृत्वका लागि हुने स्वच्छ प्रतिस्पर्धामा वयस्कहरुको प्रभाव/दबाव बाट मुक्त राखिनुपर्नेछ ।

१०. बाल क्लव तथा संजालहरुको आवद्धता तथा सूचीकरण

१. समुदाय तथा विद्यालयमा गठन भएका बाल क्लवहरु तथा बाल संजालहरु गठन भएको मितिले १ महिनाभित्र वडा कार्यालय अथवा गाउँपालिका मा सूचीकृत हुनुपर्दछ ।
२. विद्यालय स्तरमा गठन भएका बाल क्लवको आवद्धता सम्बन्धित विद्यालयसँग र समुदाय, टोल वा बस्तीहरुमा गठन भएका बाल क्लवको आवद्धता र सूचीकरण सम्बन्धित वडा कार्यालय, र गाउँपालिकाको कार्यालयसँग रहनेछ ।
३. वडा स्तर र गाउँ स्तरमा गठन भएका बालक्लव तथा बाल संजालहरुको आवद्धता र सुचिकरण सम्बन्धित वडा कार्यालय र गाउँपालिकाको कार्यालयसँग रहनेछ । कुनैपनि बाल क्लव तथा संजाल सुचिकरण हुँदा त्यसको नाम, उद्देश्य, कार्यसमितिको नाम, सहजकर्ताको नाम, सम्पर्क स्थान र फोन नम्बर, आवद्धता रहेको कार्यालय समेत खुलाइएको हुनुपर्दछ ।
४. सूचीकृत बाल क्लवहरु तथा बाल संजालहरु प्रत्येक वर्ष नवीकरण हुनुपर्दछ । यसरी नवीकरण गराउदा नवीकरणको लागि निवेदन, सम्बन्धित बाल क्लव तथा संजालको वार्षिक भेलाको उपस्थिति र पुर्नगठित वा विद्यमान कार्यसमितिको नामावली, सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क फोन नम्बरबाल क्लव तथा बालसंजालले अधिल्लो वर्ष सम्पन्न गरेका कार्यक्रमहरुको सुची सहित प्रगती प्रतिवेदनको प्रतिलिपि संलग्न गर्नुपर्दछ ।
५. विद्यालयमा आधारित बाल क्लव नवीकरण गर्दा सम्बन्धित विद्यालयको सिफारीस पत्र पनि संलग्न गर्नुपर्दछ ।
६. बाल क्लव तथा बाल संजालको नाम राख्ने सम्बन्धमा बालबालिकाहरुको भेलामा सहभागीहरुले आपसी सहमति गरेर नाम राख्नेछन। कुनै एक बालक्लव र बाल संजालको नाम त्यहि वडा र गाउँपालिका भित्र रहेको अर्को बाल क्लववाबाल संजालको नामसँग मिलेको अवस्थामा अर्को नाम राख्नुपर्नेछ।

७. बाल क्लवहरु र बाल संजालहरुको नामसँग कुनै पनि निजि, सामाजिकवा गैरसरकारी संस्थाहरुले आफ्नो नाम जोड्न पाइनेछैन। तर ती बाल क्लवहरु तथा संजालहरुको क्षमता अभिवृद्धि, तिनिहरुले उठाएका मुद्दाहरुको लागि वकालत जस्ता कामहरु गर्नलाई आवश्यक सहयोग तथा सहजीकरण गर्न सक्नेछन्।
८. सम्बन्धित वडा तथा गाउँपालिकाको योजना प्रक्रियाहरुमा वा निति निर्माण प्रक्रियामा त्यस्ता बालक्लव तथा बाल संजालहरुले आफ्नो क्षेत्रभित्रका सबै बालबालिकाहरुको प्रतिनिधित्व गरेको सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ।
९. बाल क्लव तथा बाल संजालको सुचिकरण तथा नवीकरणका लागि सहजकर्ता संस्था वा व्यक्ति तोकिएको स्थानमा व्यक्ति अनिवार्य उपस्थित भई प्रमाणित र सहमति गर्नुपर्नेछ।
१०. सूचीकृत तथा नवीकरण भएका बाल क्लव र बाल संजालहरुको सम्पूर्ण विवरण सम्बन्धित वडा तथा गाउँपालिकाले प्रकाशन गर्ने बालबालिकाको स्थिति प्रतिवेदनमा समावेश गरी प्रकाशन गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद ३ सहजकर्तासम्बन्धी व्यवस्था

११. सहजकर्ता संस्था, कार्यालय/ व्यक्तिहरु:

१. बाल क्लव तथा बाल संजालको गठन तथा सञ्चालन वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्थाको अनुपस्थितीमा मान्य हुनेछैन।
२. प्रत्येक बाल क्लव तथा बाल संजाल सहजीकरण गर्न एक वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्था हुन जरुरी हुन्छ।
३. सहजकर्ताले बालक्लव तथा बाल संजालको बैठक, योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा विषयगत छलफललाई सहजीकरण गर्ने, उनीहरुलाई सही र उपयुक्त उपायहरु सुझाउने, आवश्यक श्रोत साधन जुटाउनतथा उपलब्ध श्रोतसाधन सम्म उनीहरुको पहुँच पुऱ्याउन सहयोग गर्नुपर्नेछ।
४. बाल क्लव तथा बाल संजालका गतिविधि र त्यसबाट उत्पन्न परिणामप्रति वयस्क सहजकर्ता, सहजकर्ता संस्था वा सम्बन्धित कार्यालयको पनि नैतिक जिम्मेवारी रहनेछ।
५. बाल क्लव तथा बाल क्लव सहजकर्ताको छनौट प्रकृत्यामा बालक्लवको सहभागित र सहमति अनिवार्य रहनेछ।

१२. वयस्क सहजकर्ताको चयन

१. प्रत्येक बाल क्लव तथा बाल संजाल सहजीकरणको लागि एक वयस्क सहजकर्ता अनिवार्य हुनुपर्नेछ।
२. बालअधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्न सहयोग गर्ने स्थानीय संस्था वा वडा कार्यालय तथा गाउँपालिकाले वयस्क सहजकर्ता नियुक्त गर्नेछ।
३. वयस्क सहजकर्ताले बाल क्लव तथा बालसंजाल सहजीकरण गरेबापत उनीहरुबाट कुनै पनि नगदी वा जिन्सी फाईदा वा परिश्रमीक लिन हुदैन। तर सहयोगी संस्था वा वडा कार्यालय वा गाउँपालिकाले निश्चित परिश्रमीक वा प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउन सक्नेछ।
४. वयस्क सहजकर्ताको शैक्षिक योग्यता न्युनतम १२ कक्षा उत्तीर्ण हुनेछ भने १९ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको व्यक्ति हुनेछ।
५. विद्यालयमा आधारित बाल क्लवको सहजकर्ता शिक्षकहरु मध्ये बाट र समुदायमा आधारित बाल क्लव, वडा तथा गाउँ स्तरीय बाल संजालको सहजकर्ता बाल संरक्षण समिति वा बाल मैत्री स्थानीय शासन समन्वय समितिका सदस्य वा संस्थाको तर्फबाट तोक्न सकिनेछ।
६. सहयोगी संस्था वा विद्यालयले नियुक्त गरेको अवस्थामा बाहेक वयस्क सहजकर्ता सम्बन्धित वडा तथा गाउँक्षेत्र भित्रको व्यक्ति हुनुपर्नेछ।
७. निम्न योग्यता भएकोव्यक्तिलाई बाल क्लव तथा बाल संजालको सहजकर्ता हुनका लागि प्राथमिकता हुनेछ:
 - बाल क्लवका पूर्व सदस्य भएकालाई प्राथमिकता दिइनुपर्नेछ।
 - बाल अधिकारबारे जानकार, सचेत, संवेदनशील तथा तालिम प्राप्त।
 - बाल मैत्री व्यवहारबारे सचेत र अभ्यस्त।
 - बालबालिकाप्रति सकारात्मक धारणा भएको र बालबालिका विरुद्ध कुनै पनि हिंसा नगर्न प्रतिबद्ध।

- कुनै पनि राजनीतिक दल वा राजनीतिक संगठनको सकृय जिम्मेवारीमा नरहेको ।
- फौजदारी अपराधमा संलग्न नभएको ।
- सम्बन्धित वडा तथा गाउँपालिकामै बसोबास भएको ।
- मदिरा, सुती, चुरोट, लागू औषधको अम्मल व्यक्ति नभएको ।

१४. वयस्क सहजकर्ताको भूमिका र सीमितता

१. स्थानीय वयस्क सहजकर्ता बाल अधिकारको संरक्षण तथा प्रबर्द्धन का लागि प्रतिवद्ध, स्वयंसेवी भावनाको र माथी १३ (७) मा उल्लेख गरिएको योग्यता भएकोव्यक्ति हुनुपर्दछ ।

२. जिम्मेवारी प्राप्त वा छनोट भएका वयस्क सहजकर्ताले निर्वाह गर्नुपर्ने भूमिका:

- बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठक संचालन, उनीहरूको आफ्नै व्यक्तित्व विकास, सहभागिता र सर्वोत्तम हितका लागि कार्ययोजना वा कृयाकलापहरूको योजना निर्माण र त्यसको कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालहरू र स्थानीय सरकार तथा सम्बन्धित कार्यालय, संस्थाहरू विच सम्पर्क, सम्बन्ध र समन्वय बढाउन सहजीकरण गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालले नेतृत्व गरेका कृयाकलाप वा कार्यक्रमहरूको लागि आवश्यक श्रोत साधन जुटाउन सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालहरूले उठाएका बालबालिका सम्बन्धिका सवाल तथा समस्याहरू सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई समयमै जानकारी गराउन सहयोग गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालसँग उपलब्ध श्रोत साधनको उपयुक्त र उच्चतम प्रयोग भए नभएको अनुगमन गर्ने र त्यसको लागि सहजीकरण गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालका सदस्यहरू माझ विवाद वा समस्या आएको अवस्थामा त्यसको सहि समाधानको लागि सहजीकरण गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजाललाई बाल अधिकार र बालबालिकाहरूको कर्तव्यसम्बन्धी सूचनामुलक सामाग्रीहरू खोजी गर्न तथा उपलब्ध गराउन पहल गर्ने ।
- आवश्यकता अनुसार बालअधिकार तथा बाल क्लव, बाल संजाल सहजीकरण सम्बन्धिका तालिम, गोष्ठी, अन्तरक्रिया, बैठकहरूमा सहभागी हुने ।
- बाल क्लव वा बाल संजालका कुनै पनि सदस्य आफ्नो घरपरिवार र समुदाय बाहिर अन्य कुनै कार्यक्रममा सहभागी हुनपरेमा सम्बन्धित अभिभावक र विद्यालयको सहमति पत्र लिन सहजीकरण गर्ने आवश्यकतार अनुसार वयस्क संरक्षकको भूमिका निभाउने ।

३. वयस्क सहजकर्ताले बालक्लवको सहजीकरण गर्दा निम्न कार्यहरू गर्न हुँदैन :

- बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठक तथा छलफल आफैले सञ्चालन गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालको योजना बनाउने, निर्णयहरू गर्ने र आफ्नो इच्छानुसार निर्णयमा सहमत गराउने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठक वा छलफल प्रक्रियामा आफ्नो विचार र धारणा लादने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालको तर्फबाट निर्णयको प्रक्रिया, तह तथा संयन्त्रहरूमा प्रतिनिधित्व गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालका सदस्यहरू माथि कुनैपनि प्रकारको दुर्व्यवहार, हिंसा र शोषण गर्ने ।
- बाल क्लव तथा बाल संजालका सदस्यहरू बीच कुनैपनि कुराको आधारमा भेदभाव गर्ने
- बाल क्लव तथा बाल संजालसँग रहेको कुनैपनि प्रकारको श्रोत साधन जथाभावी प्रयोग गर्ने वा व्यक्तिगत प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्ने ।
- कुनै एक जातजाति, धर्म, संस्कृति, राजनीतिक दलहरूका गतिविधि र अपराधिक गतिविधिमा बाल क्लव तथा बाल संजालका सदस्यहरूलाई संलग्न गराउने वा संलग्न हुन उक्साउने ।
- जोखिमपूर्ण कृयाकलापहरूमा सहभागी गराउने वा सहभागी हुन उक्साउने ।
- बालबालिकाहरूको संरक्षण तथा उचित सुरक्षाको सुनिश्चितता गरी उनीहरूको घरपरिवार वा समुदायबाट

- बाहिर पठाउने वा कार्यक्रमहरूमा संलग्न गराउने ।
४. सहजकर्ताले नियम १(४३) मा उल्लेख भए अनुसारको व्यवहार तथा गतिविधि गरेको भन्ने शंका लाग्ने जो कोहीले पनि आवश्यक प्रमाण सहित सम्बन्धित विद्यालय, वडा, गाउँपालिका वा सहयोगी संस्थामा उजुरी दिन सक्नेछ ।
 ५. सहजकर्ता विरुद्ध परेको उजुरी र गुनासोको छानविन गर्दा दोषी भएको पाइएमा नियुक्त गर्ने संस्थाले सम्बन्धित सहजकर्तालाई नसहित दिने, आगामी निश्चित अवधिसम्मका लागि सहजकर्ता बन्न नसक्ने गरी पदबाट हटाउने र घटनाको प्रकृति हेरी आवश्यक कारवाहीका लागि प्रक्रिया अघि बढाउनेछ ।
 ६. तर, उजुरीको छानविन प्रक्रियामा सम्बन्धित सहजकर्तालाई एक पटक आफ्नो कुराहरू राख्ने अवसर दिइनेछ ।

परिच्छेद ४

बालक्लवको बैठक तथा कार्यक्रमसम्बन्धी व्यवस्था

१५. नियमित बैठक तथा छलफलका विषयहरू

१. बाल क्लव तथा बाल संजालको नियमित बैठक विद्यालय विदा वा बन्दको दिन र दिउसोको समयमा र सबै सदस्यहरूलाई पायक पर्ने सुरक्षित स्थानमा मात्र सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।
२. बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठकमा सम्बन्धित वयस्क सहजकर्ताको उपस्थिति अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।
३. बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठक बस्ने समयावधि बढिमा २ (दुई) घण्टासम्म हुनुपर्नेछ ।
४. बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठक बसेको बेला बैठक पुस्तिका (माइन्ट) उतार गर्नुपर्नेछ ।
५. बाल क्लव तथा बाल संजालको नियमित बैठकमा उनीहरूका आफ्नै कार्ययोजना, कृयाकलाप, समस्या तथा सिकाईहरूमा छलफल हुनुपर्नेछ ।

१६. कार्यक्रम योजना निर्माण

१. बाल क्लव तथा बाल संजालको बैठक तथा वार्षिक भेलाले मात्र वार्षिक योजना तय गर्नुपर्नेछ । यसरी योजना तय गर्दा बालबालिकाहरू आफ्नै लागि र आफूले आवश्यक ठानेका र गर्न सकिने कृयाकलाप मात्र योजनामा राख्नुपर्नेछ ।
२. बाल क्लव तथा बाल संजालको कृयाकलाप वा कार्यक्रमको योजना निर्माण गर्दा विद्यालयको शैक्षिक क्यालेन्डरसँग नजुध्ने गरी बनाउनुपर्नेछ ।
३. बाल क्लवको कार्यक्रम मूलतः निम्न विषयमा केन्द्रित हुनुपर्दछ :
 - ३.१ बाल अधिकारको प्रचार प्रसार विभिन्न कृयाकलापहरू मार्फत बाल क्लव तथा बाल संजालहरूले स्थानीय स्तरमा बालबालिकाको हक अधिकार र कर्तव्यसम्बन्धी प्रचारप्रसार गर्ने । जस्तै हाजीरीजवाफ, गीत, कविता, खेल, कथा, वक्तृत्वकला, चित्रकला, भित्ते पत्रिका, सडक नाटक, रेडीयो कार्यक्रम, लेखन जस्ता कृयाकलापहरू ।
 - ३.२ बाल अधिकार अनुगमन : बाल क्लव तथा बाल संजालहरूले आफ्नो क्षेत्रभित्रका बालबालिकाहरूको अवस्था, बालअधिकारको अवस्था कस्तो छ भनेर अनुगमन गर्न सक्छन्। वडा कार्यालय, गाउँपालिकाको कार्यालय, विद्यालय, विभिन्न अरु कार्यालय तथा संस्थाहरूको कार्यालयमा गुनासो पेटिका राखेर, बाल क्लव छलफल गरेर, आफ्नो विद्यालय तथा समुदायको भ्रमण गरेर, अभिभावकहरूसँग अन्तर्क्रिया गरेर, यसको अवस्था थाहा पाउने र थाहा पाएको कुराहरू विद्यालय व्यवस्थापन समिति, वडा कार्यालय, गाउँपालिकाको कार्यालय, बाल संरक्षण समिति, बाल मैत्री स्थानीय शासन समिति वा सहयोगी संस्थाहरूलाई तत्काल जानकारी गराउने ।
 - ३.३ जोखिममा परेका बालबालिकाहरूलाई आवश्यक थप सेवाका लागि सम्प्रेषण गर्ने : बाल क्लव तथा बाल संजालहरूले आफ्नो वडा, समुदाय तथा विद्यालयमा यदि कुनै बालकवा बालिका जोखिममा रहेका छन् र तिनीहरूलाई थप सेवा, सहयोग र मद्दत चाहिएको अवस्था छ भने वडा बाल संरक्षण समिति वा गाउँ बाल संरक्षण समितिलाई जानकारी गराउने र सम्बन्धित सेवा प्रदायक संस्था वा कार्यालयमा सम्प्रेषण गर्न मद्दत गर्ने ।

- ३.४ बालबालिका स्वयम्को व्यक्तित्व विकास सम्बन्धित कार्यक्रमहरु : बाल क्लवहरु तथा बाल संजालहरुले आफ्ना सदस्यहरुको लागि गुणस्तरीय पढाई, लेखाई, सकारात्मक आनीबानी, व्यक्तिगत सरसफाई जस्ता कुराहरुमा मद्दत गर्नेखालका कृयाकलापहरु संचालन गर्ने ।
- ३.५ सामुदायिक सेवा सम्बन्धी कृयाकलापहरुमा संलग्नता/सहभागिता : कुनैपनि बालक्लव तथा बाल संजालका १४ वर्ष उमेर पूरा भई सकेका सदस्यहरुले कसैको करकाप विना समुदायको हितका लागि सेवा गर्न सक्छन् । तर यस्तो सेवामूलक कृयाकलापहरु बालबालिकाहरुको हित विपरित, उल्टै बालबालिकाहरुलाई जोखिममा धकेल्ने, उनीहरुको नैतिक तथा भौतिक क्षति हुने खालको छैन भन्ने कुराको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ । प्रचलित कानूनले वर्जित गरेका, निकृष्ट वा जोखिमयुक्त कृयाकलापहरुमा बालबालिकाले सहयोग तथा सेवा गर्न सक्ने छैनन् ।
- ३.६ बालबालिकाका सवाल तथा समस्याहरु सम्बन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष राख्ने:बाल क्लव तथा बाल संजालहरुले सामूहिक रुपमा वाआफ्ना प्रतिनिधि मार्फत बालबालिकासँग सम्बन्धित स्थानीय सवालहरु वा समस्याहरु वयस्कहरु, अभिभावक, स्थानीय सरकार र सम्बन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष राख्ने र ति सवाल तथा समस्याहरुलाई सम्बोधन गर्ने ऐन कानून, नीति योजना तथा कार्यक्रम बनाउनका लागि पभाव पार्ने किसिमका कृयाकलापहरु गर्ने । जस्तै: बाल भेला, अन्तरक्रिया तथा छलफल, बाल सुनुवाइ, सरोकारवालाहरु भेटघाट, विज्ञप्ति निकाल्ने जस्ता कृयालापहरु आयोजना गर्न र वयस्कहरुले आयोजना गरेका यस्ता कार्यक्रमहरुमा प्रतिनिधित्व गर्दै आफ्नो कुराहरु राख्न सक्छन् ।
१७. बाल क्लवले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरुको सिमितता : तल उल्लेखित ढंगले बाल क्लवहरुले कार्यक्रम संचालन गर्न हुँदैन ।
१. कुनै पनि राजनीतिक दल वा त्यसको भातृ संगठनको प्रत्यक्ष पक्षपोषण गर्ने ।
 २. सार्वजनिक वा कसैको व्यक्तिगत सम्पत्ति माथि, कुनैपनि व्यक्तिको जीउ ज्यान माथी क्षति पुग्ने ।
 ३. कुनै पनि जातजाति, पेशा व्यवसाय र समुदाय प्रति गलत विचार, भावना, सूचना र दृष्टिकोण सम्प्रेषण गर्ने ।
 ४. यौन हिंसा, दुर्व्यवहार तथा शोषण प्रभावित तथा यसको जोखिममा रहेका बालबालिकाको बारेमा पहिचान खुल्ने सूचना तथा जानकारीहरु सार्वजनिक गर्ने र गोपनीयता भंग गतिविधिहरु गर्ने ।
 ५. रातको समयमा आफ्नो भन्दा परिवार बाहिर गएर गरिने कृयाकलापहरु, परिवार, विद्यालय वा समुदाय भन्दा बाहिर गएर गरिने गतिविधि तथा कार्यक्रमहरु । तर बालबालिकाहरुको लागि उचित सुरक्षाको सुनिश्चितता गरिएको छ भने त्यस्तो अवस्थामा भने समुदाय वा विद्यालय भन्दा बाहिर गएर कार्यक्रम गर्न सकिन्छ र सम्बन्धित अभिभावकहरुको सहमतिमा त्यस्ता कार्यक्रम वा गतिविधिहरुमा बालबालिकाहरुले प्रतिनिधित्व गर्न सक्छन् ।
 ६. उचित सुरक्षाको प्रबन्ध र आवश्यक पूर्व अनुमति बेगर कसैको पनि जिउ ज्यानमा खतरा पुग्ने साहसिक खेलहरु खेलाउन वा अन्य यस्ता जोखिमयुक्त कृयाकलाप संचालन गर्न ।
 ७. बाल क्लव वा बाल संजालको आफ्नै कोष निर्माण गर्न वा आय आर्जनका लागि बालश्रम लगायत कुनै पनि व्यापार, व्यवसायहरु ।
 ८. वयस्कहरुको संस्था वा क्लव वा कुनैपनि सामाजिक संघ सस्थाले जस्तो सिंगो परियोजना सञ्चालन गर्ने वा तिनीहरुका परियोजना अर्न्तगतका कामहरु वयस्कहरुले गर्नुपर्छ त्यस्ता कृयाकलाप वा गतिविधि गर्न ।
 ९. सामाजिक शान्ति सुरक्षामा नकारात्मक असर पर्ने देखिएको अवस्थामा बाल अधिकारकर्मी, स्थानीय बाल संरक्षण समिति तथा बालमैत्री सुशासन समन्वय समितिको परामर्शमा स्थानीय सरकारले, सम्बन्धित संस्था वा कार्यालयले वा विद्यालयले निश्चित गतिविधिलाई रोक लगाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद ५

बाल क्लवको सदस्यता सम्बन्धी व्यवस्था

१८. सदस्यता वितरण र व्यवस्थापन

१. बाल क्लवले स्वतन्त्र रुपमा आफ्नो सदस्यता वितरण गर्न सक्छ विद्यालयमा आधारित बाल क्लवको सदस्य हुन सोही विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी र समुदायमा आधारित बाल क्लवको सदस्य हुन सोही समुदायमा बसोबास गर्ने बालबालिका नै हुनुपर्दछ ।
२. कुनैपनि बालक वा बालिका बालक्लवको सदस्य बन्न चाहेको खण्डमा सामान्यतया बाल क्लवले सदस्यता दिनुपर्दछ तर बाल क्लवको सदस्य बन्न कुनैपनि बालक वा बालिकालाई दबाव दिन पाइनेछैन ।

३. सदस्य नभएकै कारण बाल क्लवले आयोजना गर्ने खुला र सार्वजनिक कार्यक्रममा पनि बालबालिकालाई कुनै सहभागी गराउन पाइनेछैन ।
५. बाल क्लव सदस्यहरूको अभिलेख सम्बन्धित बाल क्लवले आफ्नै रजिष्टरमा राख्न सक्नेछ । यसरी अभिलेख राख्दा निम्न कुराहरू उल्लेख हुनुपर्दछ : नाम थर, ठेगाना, उमेर, लिंग (विद्यालयमा, भए कक्षा), अविभावकको नाम, सम्पर्क फोन नम्बर, फोटो (उपलब्ध भए सम्म) ।
६. श्रोत साधन उपलब्ध भएसम्म बाल क्लवले आफ्ना सदस्यहरूलाई सदस्यता पत्र पनि वितरण गर्न सक्नेछ ।

१९. प्रतिनिधित्व र सहभागिताको समान अवसरको व्यवस्थापन

१. बाल क्लव तथा बाल संजालमा आवद्ध सबै सदस्यहरूले आफ्नो व्यक्तित्व विकास गर्ने र प्रतिनिधित्व गर्ने अवसर समान ढंगले प्राप्त गर्नेछन् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न तथा संजालले विभिन्न अवसरहरूको बाँडफाँड र पालैपालो प्रतिनिधित्व गर्ने नियम बनाउन सक्नेछन् यसका लागि वयस्क सहजकर्ताले मद्दत गर्नुपर्नेछ ।
२. बाल क्लव तथा बाल संजाल अन्तर्गत विषयगत उप-क्लवहरू बनाएर सोही अनुसार प्रतिनिधित्वको अवसर तथा व्यक्तित्व विकाससँग सम्बन्धित अन्य अवसरहरू दिनुपर्नेछ ।
३. आयोजक संस्था वा कार्यालयले तोकेको अवस्थामा बाहेक सकेसम्म पालैपालो सबै सदस्यहरूलाई प्रतिनिधित्व वा सहभागिताको अवसर दिनुपर्नेछ ।
४. बाल क्लव वा बाल संजालको प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यले कुनैपनि अन्तरक्रिया, छलफल, बैठक वा कार्यक्रममा जानु अघि आफ्नो क्लवका सदस्य र सहजकर्तासँग छलफल र परामर्श गरी आफुले उठाउनु पर्ने सवाल वा छलफलको विषय निर्धारण गर्नुपर्नेछ ।
५. बाल क्लव वा बाल संजालका सदस्य कुनैपनि कार्यक्रममा सहभागी भई सकेपछि आफ्नो क्लव तथा संजालका सदस्यहरू र सहजकर्ताको बैठक राखी आफु सहभागी भएको कार्यक्रममा भए गरेका सबै छलफल, निचोड र सिकाईका बारेमा जानकारी दिनुपर्नेछ । सकेसम्म एक पाना प्रतिवेदन लेखेर बालक्लव वा संजालको फाइल वा माइन्सुटसँगै राख्नुपर्नेछ ।

२०. सदस्यहरू बीचको विवादको समाधान

सामान्यतया बाल क्लव तथा संजालमा उत्पन्न हुने विवादहरूलाई निम्न ढंगले समाधान गर्न सकिनेछ :

१. बाल क्लव तथा संजालको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन लगायतका छलफलमा सबै सदस्यहरूलाई स्वतन्त्र र छोटो रूपमा आफ्नो विचार राख्न लगाउने ।
२. बाल क्लव तथा संजालको बैठक बस्ने, छलफल गर्ने तथा नेतृत्व चुन्ने प्रकृयाका बारेमा आचारसंहिता निर्माण गर्नुपर्दछ । नमूना आचारसंहिता अनुसूची-६ मा दिइएको छ ।
३. कार्यक्रम आयोजना गर्ने सन्दर्भमा बालक्लव तथा संजालका सदस्यहरू माझ फरक प्रस्तावहरू वा फरक मतहरू प्राप्त भएमा, ती कार्यक्रमहरूको सुची तयार गर्ने सदस्यहरू बिच आपसी छलफल गरी ति कार्यक्रमहरूको प्राथमिककरण गर्न लगाउने । कार्यक्रमको छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्दा निम्न कुराहरूलाई आधारमा बनाउने:
 - बालबालिकाहरूको रुचि, उनीहरूसँग भएको संभावित सृजना वा कलालाई उजागर गर्ने, प्रवर्द्धन गर्ने जोखिम रहित कृयाकलापलाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।
 - बालबालिकाहरूका सवालहरू उठान गर्ने उनीहरूको सहभागितालाई प्रवर्द्धन गर्ने कृयाकलाप छनौट गर्ने ।
 - अधिकार संगसंगै बालबालिकाहरूले पूरा गर्नुपर्ने कर्तव्य बारे बुझाउने खालका कृयाकलापहरू ।
 - आर्थिक लगानी नलाग्ने र धेरै समय नलाग्ने कृयाकलापहरू र विद्यालय शिक्षालाई असर नपुऱ्याउने कृयाकलाप ।
 - समुदाय तथाक्लवरुमा भेदभाव, मनमुटाव र द्वन्द्व सृजना नगर्ने कृयाकलाप ।
 - बालबालिकाहरूको गुणस्तरीय शिक्षा र सकारात्मक आनीबानी तर्फ अभिमुख गराउने कृयाकलापहरू ।
४. बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरू माझ बालबालिका सम्बन्धित स्थानीय सरोकारका विषयमा फरक विचार वा धारणाहरू आएमा ती धारणाहरूलाई समावेश गरी साझा धारणा बनाउनु पर्दछ यसका लागि निम्न कार्यहरू गर्न सकिनेछ
 - सबै सदस्यहरूलाई सम्बन्धित विषयमा पालैपालो आफ्ना विचारहरू छोटकरीमा राख्न दिनुपर्दछ । यसरी विचार राख्दा अरुको विचारलाई गलत भन्ने, होच्याउने वा सिधै नकार्न हुँदैन ।
 - फरक फरक धारणाहरूलाई समेटेर कुनै सदस्यले एकै धारणा प्रस्ताव गर्न लगाउने ।

- यदि नितान्त विपरित धारणाहरु आएमा बाल क्लवको बैठकमा ती फरक धारणाहरु र त्यसलाई समर्थन गर्ने सदस्य संख्या पनि लेख्ने । तर, बहुमत सदस्यहरुले व्यक्त गरेको धारणा अनुसार बालक्लवले गतिविधि गर्नुपर्दछ ।
५. बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरु माझ आर्थिक वा संगठन व्यवस्थापनका विषयमा विवाद भएमा :
- बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरु बिच विवादको विषयमा छलफल गरी आपसी सहमति सृजना गर्ने ।
 - बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरुले उठाएको विवादको विषय र उनीहरुले दिएका तर्क तथा प्रमाणहरुको सुचि बनाउने ।
 - विद्यालयका प्रधानाध्यापक वा समुदायमा आधारीत बाल क्लवको हकमा आवद्ध समितिका संयोजकले सम्बन्धी विवादको छानविन गरी निर्णय प्रदान गर्ने ।
६. बाल क्लव भित्र आउने विवादको समाधान गर्ने बैठकमा वयस्क सहजकर्ता र आवद्ध समिति वा निकायका प्रमुखको अनिवार्य उपस्थिती हुनुपर्दछ ।

परिच्छेद ६

बाल क्लव र संजालको आर्थिक व्यवस्थापन

२१. आर्थिक व्यवस्थापन

१. विभिन्न व्यक्ति तथा संस्थाहरुबाट आर्थिक सहयोगलिन सक्नेछन् । जस्तै: कुनैपनि व्यक्ति, संस्था वा कार्यालयबाट प्राप्त सहयोग, हुने सामाजिक संघ संस्थाहरु, विद्यालयहरु, वडा तथा गाउँपालिका र निजी क्षेत्रहरुबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता तर ती व्यक्ति तथा संस्थाहरुले बालबालिकाको हित विपरित काम गरेर आर्जन गरेको श्रोतबाट उपलब्ध गराएको सहयोग लिनु हुदैन ।
२. कुनैपनि व्यक्ति, संस्था वा कार्यालयले बाल क्लव तथा संजाललाई तीन हजार भन्दा बढी आर्थिक सहयोग गर्नुपरेको अवस्थामा सहयोग जिन्सी वा सेवा खरिद गरी सहयोग गर्नुपर्दछ ।
३. बाल क्लव तथा संजालले खर्च फछ्यौट गर्दा उपलब्ध बिल, भर्पाइ र आय व्ययको हस्तलिखित विवरण सहित पेशगर्न सक्नेछन् ।
४. बालबालिकासँग सम्बन्धित कुनैपनि परियोजना वा कार्यक्रम संचालनका लागि सोभै बाल क्लव तथा संजालसँग सम्भौता गरी आर्थिक सहयोग प्रदान गर्न पाइनेछैन । यसका लागि बालबालिकाको हकहित संरक्षणका लागि सक्रिय औपचारिक तथा अनौपचारिक समिति, समूह वा संस्था मार्फत सहयोग गर्नुपर्दछ । जस्तै : वडा बाल संरक्षण समिति र गाउँ बाल संरक्षण समिति मार्फत बालबालिकाहरुको लागि सहयोग तथा सहकार्य गर्न सकिन्छ ।
५. बाल क्लव तथा संजालहरुले विभिन्न कृयाकलापहरु आयोजना गरेर पनि आर्थिक संकलन गर्न सक्नेछन सो आर्थिक संकलन उनीहरुले आफ्नो योजनानुसार आफ्ना सदस्यहरुका लागि खर्च गर्न सक्नेछन् । जस्तै : देउसी भैलो, साँस्कृतिक कार्यक्रम, खेल प्रतियोगिता जस्ता कार्यक्रम आदि आयोजन हुँदा सम्बन्धित विद्यालय, वडा तथा सहजकर्ताको स्वीकृति, सहजीकरण र सुपरीवेक्षण अनिवार्य रहनेछ ।
७. बाल क्लव तथा संजालको वार्षिक आय व्यय विवरण सामान्य ढाँचामा उल्लेख गरी राख्नु पर्नेछ । ३००० भन्दा बढी रकमको कृयाकलाप वा गतिविधि गर्न परेमा सहजकर्ताले आर्थिक व्यवस्थापन र सहजीकरणमा सहयोग गर्नुपर्नेछ । व्यवस्थापन यसरी गर्दा आम्दानी र खर्च सम्बन्धित बाल क्लव तथा संजालबाट अनुमोदन गराउनुपर्नेछ ।
८. बाल क्लव तथा बाल संजालले मासिक, चौमासिक वा आवधिक रुपमा वचत संकलन, लगानी वा अन्य त्यस्तै किसीमले परिचालन गर्न हुँदैन ।

परिच्छेद ७

बालक्लव तथा संजाल र अन्य निकायहरुको सम्बन्ध र सहकार्य

२२. स्थानीय तह (वडा तथा गाउँपालिका) सँगको सम्बन्ध र सहकार्य

१. सबै बाल क्लव र संजालले आफ्नो स्थानीय तह (वडा तथा गाउँपालिका) को कार्यालयमा सुचिकरण तथा नवीकरण गनुपर्नेछ ।
२. वडा तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको बाल क्लव र संजालहरूको विवरण अद्यावधिक गर्नेछ ।
३. वडा तथा गाउँपालिकाले आफ्नो मूल योजना वा वार्षिक योजनामा बालबालिकाहरूका स्थानीय सवाल र समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी कृयाकलाप तथा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नेछ । जस्तै : बाल क्लव तथा संजालको मासिक बैठक, बालक्लव तथा संजालको संचालन तथा व्यवस्थापनका लागि क्षमता वृद्धि, बाल क्लव तथा संजाल सहजीकरण गर्ने सहजकर्ता र बाल संरक्षण समितिको लागि आवश्यक खर्च, खेलकुदका सामाग्री, महिनावारी सरसफाई तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विद्यालयहरूमा जस्ता कृयाकलापहरूका लागि सम्बन्धित वडा तथा गाउँपालिकाले वार्षिक बजेट विनियोजन गर्नेछ ।
४. वडा तथा गाउँपालिका अर्न्तगत निर्माण र कार्यान्वयन भएका बालबालिका सम्बन्धी योजना, कार्यक्रम तथा उक्त कार्यालयहरूबाट उपलब्ध गराईने सेवा सुविधाहरू बारेमा जानकारी तथा सूचनाहरू लिने, त्यस्ता जानकारी वा सूचनाहरू प्रचार प्रसार गर्ने र ती योजना, कार्यक्रम तथा सेवा सुविधाहरूबाट बालबालिकाहरूलाई फाईदा पुगेको वा नपुगेको कुरा अनुगमन गर्ने र आवश्यक सम्बन्धी परेमा सरोकारवालाहरूसँग आवाज उठाउने काम सबै बालक्लव तथा संजालहरूले गर्न सक्नेछन् ।
५. बाल क्लव तथा संजालहरूले वडा कार्यालय तथा गाउँपालिकाको कार्यालयसँग आफ्नो योजना कार्यान्वयनका लागि आर्थिक, मानविय श्रोत तथा आवश्यक सामाग्रीको लागि सहयोग माग गर्न सक्नेछन् ।
६. बाल क्लव तथा संजालले हरेक वर्ष सम्पन्न गर्ने कृयाकलापहरूको सुचि, विवरण र सामान्य प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा वडा कार्यालय तथा गाउँपालिकाको कार्यालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२३. बालबालिका सम्बन्धी स्थानीय समितिहरूसँगको सम्बन्ध र सहकार्य

१. वडा तथा गाउँपालिका स्तरमा स्थापना गरिएका औपचारिक वा अनौपचारिक समितिहरू जस्तै बाल संरक्षण समिति, बालमैत्री शासन समिति, मानव बेचबिखन नियन्त्रण समिति, शिक्षा समिति र विपद व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण समिति, स्वास्थ्य समिति र खानेपानी तथा सरसफाई समिति बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने समितिहरू हुन् ।
२. बाल क्लव वा संजालका प्रतिनिधिहरूलाई सदस्यको रूपमा सहभागी गराईनेछ ।
३. यसमा उल्लेख गरिएका समितिहरूको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा बाल संरक्षण, बाल विकास, बाल सहभागितालाई प्रवर्द्धन गर्ने खालका कृयाकलापहरू समावेश गरिनुपर्छ ।
४. बाल क्लव, संजाल तथा जो कोहि बालबालिकाबाट प्राप्त हुन आएका वडा तथा गाउँपालिकासँग सम्बन्धित गुनासो र सुझावहरूलाई उचित सम्बोधन गराउनका लागि स्थानीय समितिहरूद्वारा पैरवी गरिनुपर्दछ ।
५. जोखिममा रहेका कुनैपनि बालक वा बालिकाको संरक्षण तथा अन्य सहयोगका लागि सम्प्रेषण गरिएका घटनाहरूमा तत्काल सम्बोधन गर्नुपर्नेछ, र आवश्यकता बमोजिम अन्य सरोकारवाला पक्षहरू वा सेवा प्रदायक संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनुपर्दछ ।
६. यस्ता समितिहरूले समूह कार्यलाई थप प्रोत्साहन गर्नका लागि उत्कृष्ट बाल क्लव तथा संजाल पुरस्कार र सम्मान कार्यक्रमहरू गर्न सक्नेछन् ।

२४. विद्यालय व्यवस्थापन समिति

१. विद्यालयमा रहेका बालक्लवहरू विद्यालय व्यवस्थापन समितिसँग आवद्ध हुनुपर्दछ ।
२. विद्यालयको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा बालबालिकाहरूका समस्या तथा सवालहरूलाई सम्बोधन गरी गर्ने कृयाकलाप तथा बजेट निर्धारण गरिनुपर्दछ । यसरी कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्दा विद्यालय स्तरीय बाल क्लवका सदस्यहरू वा प्रतिनिधिहरूसँग परामर्श गरिनुपर्दछ ।
३. विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा सम्बन्धित विद्यालयको बाल क्लवका प्रतिनिधिलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा सहभागी गराईनुपर्दछ । विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठकहरूमा बालबालिकाहरूले आफ्नो कुरा राख्न सक्ने वातावरण बनाइ दिनुपर्दछ । उनीहरूको आवाज, समस्याहरू वा सवालहरू सुनिनुपर्दछ । र उनीहरूले राखेको समस्या, सवाल वा सरोकारहरूको उचित सम्बोधन गरिनुपर्दछ । यदि सम्बोधन गर्न नसकिएको खण्डमा किन सम्बोधन गर्न सकिएन भन्ने बारेमा प्रष्ट कारणहरू खुलाईदिनु पर्दछ ।

४. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठकमा छलफल हुने र संवेदनशिल विवाद सृजना हुन सक्ने विषयहरु/ बालबालिकाहरुको सरोकार नभएका विषयवस्तुमा जस्तै : शिक्षक नियुक्ती र कारवाही, निर्माण ठेक्का पट्टा तथा अनियमितताका जस्ता कुराहरुमा छलफल गर्दा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष सहभागी गराइनु हुदैन ।
 ५. विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारी को व्यवहार, पढाउने शैली, विद्यालयभित्र निर्माण गरिने भौतिक संरचनाहरुको स्वरूप र गुणस्तरका विषयहरुमा छलफल गर्दा भने बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरुको र सकेसम्म धेरै बालबालिकाको सुभाब संकलन गरिनुपर्दछ ।
- २५. अन्य सामाजिक संघसंस्था तथा सेवा प्रदायक/कार्यालयहरु संस्था**
१. वडा तथा गाउँपालिका भित्र क्रियाशील विभिन्न सामाजिक संघ संस्था तथा सेवा प्रदायक संस्था तथा कार्यालयहरुले बालबालिकालाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने नीति, रणनीति, योजना, कार्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन प्रकृयाहरुमा बाल क्लव तथा संजालका प्रतिनिधिहरूसँग अनिवार्य परामर्श गर्नुपर्दछ ।
 २. सेवा प्रदायक संस्था तथा कार्यालयहरुले बालबालिकाको लागि निःशुल्क उपलब्ध सेवा सुविधा तथा कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रचार प्रसार गर्न, सेवाका लागि सम्प्रेषण गर्न तथा सेवा, सुविधा तथा कार्यक्रमहरु प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न बालक्लव तथा संजालहरूसँग सहकार्य गर्न सक्छन् । तर यसरी सहकार्य गर्दा बालक्लव तथा संजालका सदस्यहरुको विद्यालय शिक्षालाई नकरात्मक असर पर्नु हुदैन ।
 ३. सेवा प्रदायक संस्था वा कार्यालयहरु बालबालिकालाई जोखिम हुने, फौजदारी अपराधका विषय, विवादित विषय, लगायतका विषयमा छलफल गर्न, उनीहरुको राय वा निश्कर्ष माग्न र त्यस्ता काममा संलग्न वा सहभागी गराउनु हुँदैन । तर न्यायिक प्रकृयामा भने जोखिममा परेका वा जोखिम प्रभावित बालबालिकासँग परामर्श गर्न सकिनेछ ।
 ६. सेवा प्रदायक संस्था वा कार्यालयहरुले १४ वर्षभन्दा मूनिका बालबालिकाहरुलाई कुनै पनि ज्यालादारी काममा लगाउनु हुदैन ।
- २६. योजना तर्जुमामा बालक्लव तथा बाल संजालको प्रतिनिधित्वको व्यवस्था**
१. वस्ती, वडा तथा गाउँपालिकाको योजना निर्माण चक्रमा बालक्लव तथा संजालको प्रतिनिधित्व अनिवार्य हुनेछ । त्यसरी बालबालिकाहरुको प्रतिनिधित्व सहभागी गरेर भएका बालबालिकाहरुको विचार तथा भावना वा सरोकारहरु सुन्नलाई निश्चित समय छुट्याउनु पर्नेछ ।
 २. वडास्तर र गाउँपालिका स्तरमा बाल भेला मार्फत बालबालिकाहरुको सरोकार, आवश्यकता, समस्या वा सवालहरु निर्धारण र प्राथमिककरण गर्नुपर्नेछ । यसरी निर्धारण र प्राथमिकरण गरिएका सवालहरुलाई सम्बोधन गर्न वडा तथा गाउँपालिकाको वार्षिक योजनामा समावेश गर्नुपर्नेछ ।
 ३. बालबालिकाहरुको लागि निर्माण गरिएको योजना तथा विनियोजन गरिएको बजेट बारेमा बाल क्लव तथा संजालहरुको जानकारीका लागि सार्वजनिक सूचना जारी गरिनु पर्नेछ । सूचना सरल भाषामा हुनुपर्नेछ ।

परिच्छेद ८

बालक्लवको सम्मिलन र विघटन सम्बन्धी व्यवस्था

२७. बाल क्लवको सम्मिलन

१. एकै विद्यालय, वडा वा गाउँपालिका भित्र रहेका दुई वा दुईभन्दा बढी बाल क्लवहरु सम्मिलन हुन सक्दछन्
२. फरक वडा, गाउँपालिका वा गाउँपालिका वा फरक विद्यालय भित्र रहेका बाल क्लवहरु सम्मिलन हुन सक्नेछैन ।
३. सहजकर्ताको उपस्थितिमा मात्रै बालक्लवका सदस्यहरुको भेलाले सम्मिलनमा जाने निर्णय गर्नुपर्नेछ ।
४. सम्मिलन गर्न चाहने सबै बालक्लवका सहजकर्ता समेतको उपस्थितिमा सदस्यहरुको भेला आयोजना गरी माथी नियम ७ मा उल्लेख भए अनुसार नयाँ कार्य समिति चयन गर्नुपर्नेछ ।
५. सम्मिलन पश्चात नयाँ कार्यसमिति गठन भएको एक महिनाभित्र सम्बन्धितवडा कार्यालय तथा गाउँपालिकाको कार्यालयमा सम्मिलनको जानकारी दिइनुपर्दछ ।
६. यसरी सम्मिलन पछि सम्मिलन भएका बाल क्लवको सुचिकरण खारेज हुनेछ र नयाँ बालक्लव सूचीकृत हुनेछ ।

२८. बाल क्लव तथा संजालको विघटन

बाल क्लव तथा संजाल निम्न अवस्थामा विघटन भएको मानिनेछ :

१. बाल क्लव तथा संजाल निरन्तर २ (दुई) वर्ष सम्म अद्यावधिक नभएमा । अद्यावधिक नभएका बाल क्लव तथा संजालाई विघटन गर्नुअघि ३ महिनाको समय राखी अद्यावधिक गर्नका लागि सूचित गरिनेछ ।
२. बाल क्लव तथा संजालका बहुमत सदस्यहरूले बालक्लव विघटन गर्ने निर्णय गरेमा ।
३. विद्यालयमा आधारित बाल क्लव तथा संजालको हकमा, उचित कारण सहित विद्यालयले बाल क्लव विघटन गर्न सिफारीस गरेमा ।
४. वडा कार्यालय, गाउँपालिका कार्यालय, सहजकर्ता संस्थाले उचित कारणसहित बाल क्लव वा संजाल विघटन गर्न सिफारीस गरेमा ।
५. माथी ३ र ४ अनुसार विघटन हुनु पूर्व सार्वजनिक सूचना जारी गरिनेछ र बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरूसँग छलफल गरिनेछ ।
६. विघटन भएका बाल क्लव तथा संजालहरू वडा कार्यालय तथा गाउँपालिकाको सूचीकरणबाट स्वतः खारेज हुनेछ ।
७. विघटन भएका बाल क्लव तथा संजालका भौतिक श्रोत, साधन तथा दस्तावेजहरू सम्बन्धित विद्यालय, वडा कार्यालयको वा गाउँपालिकाको कार्यालयको संरक्षणमा रहनेछ आवश्यक भएमा अर्को बालक्लव तथा संजाललाई उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

परिच्छेद ९

विविध

२९. बाल क्लव तथा संजालभित्र दलगत राजनीतिक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने

१. बाल क्लव तथा संजालका सदस्यहरू तथा सम्बन्धित वयस्क सहजकर्ता कुनै पनि राजनीतिक दल वा दलका भातृ संगठनसँग सम्बद्ध नरहेको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।
२. बाल क्लव तथा संजालले बाल अधिकार प्रवर्द्धन र संरक्षणका विषयमा सबै राजनीतिक दलहरूसँग खुला अन्तर्क्रिया तथा छलफल आयोजना गर्न सक्छन् ।
३. बाल क्लव तथा संजालले कुनै एक राजनीतिक दल वा क्लवसँग मात्र सहकार्य गरेर कुनै पनि कार्यक्रम वा कृयाकलाप आयोजना गर्न हुँदैन ।
४. बाल क्लव तथा संजालले सार्वजनिक पद धारण गरेका, निर्वाचित वा नियुक्त राजनीतिक व्यक्ति बाहेक अन्य राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिलाई आफ्नो कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि, अतिथि, श्रोत व्यक्ति वा सहजकर्ता बनाउन हुँदैन ।
५. बाल क्लव तथा संजालले कुनै पनि राजनीतिक दलको पक्ष वा विपक्षमा कार्यक्रम तथा कृयाकलापहरू संचालन तथा आयोजना गर्न हुँदैन ।
६. बाल क्लव तथा संजालले कुनै पनि राजनीतिक दल वा भातृ संगठनका बारेमा विशेष जानकारी दिने, त्यसको सदस्य बन्न प्रेरित गर्ने वा उनीहरूको कार्यक्रममा सहभागी हुने र अरुलाई सहभागी हुन लगाउने जस्ता गतिविधिहरू गर्न हुँदैन ।

३०. बाल क्लव र संजालभित्र सदभाव, सद्व्यवहार र सुरक्षित अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने

१. बाल क्लव तथा संजालले आफ्नो संगठन निर्माण, व्यवस्थापन तथा कार्य प्रकृयाका सम्बन्धमा आचारसहिता निर्माण गर्नुपर्दछ ।
२. बाल क्लव तथा संजाल र तिनीहरूका सदस्यहरूले सबै लिंग, जाति, धर्म, वर्ग र समुदाय प्रति भेदभावरहित बोली व्यवहार प्रदर्शन, गर्ने सभ्य र मर्यादित भाषाको प्रयोग गर्ने गलत सामाजिक अभ्यासहरूलाई निरुत्साहित गर्ने र आफ्नो पढाइ लेखाइ लाई प्राथमिकता दिने जस्ता कुराहरूमा जोड दिने र यसो गर्नका लागि अन्य बालबालिकाहरूलाई पनि अभिमूखीकरण गर्ने गर्नुपर्दछ ।
३. बाल क्लव तथा संजालमा समावेशीताको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गर्दै सबै जातजाति, लिंग, धर्म, वर्ग र समुदाय बालबालिकाको प्रतिनिधित्व तथा सहभागिता हुन सक्ने व्यवस्था गरिनुपर्दछ बाल क्लव तथा संजालको नेतृत्व छनोट गर्दा पनि ती आधारहरूलाई मान्नुपर्दछ ।

५. बाल क्लव तथा संजालको बैठकमा धर्म, संस्कृति, चालचलन, अभ्यासहरूलाई प्रस्तावकै रूपमा पेश सबैगरेर सदस्यहरूले पालैपालो आफ्नो धर्म, संस्कृति, चालचलन, सामाजिक अभ्यासका राम्रा र सुधार गर्नुपर्ने कुराहरू छलफल गर्ने नियम बनाउन पनि सकिन्छ।

३१. बाल क्लव तथा संजालका गतिविधिबारे साभ्ना सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने

१. कुनै पनि बालक्लव तथा संजाल गठन गरिनु अघि सम्बन्धित टोल, समुदाय, विद्यालय, वडा तथा गाउँपालिकामा बाल क्लव तथा संजालको आवश्यकता, त्यसका फाइदाहरू र संभावित चुनौतिहरूको बारेमा अविभावकहरूलाई अनुशिक्षण गरिनुपर्दछ।
२. बाल क्लव तथा संजालले आयोजना गर्ने कृयाकलापलाई सबै सबै बालबालिका तथा अविभावकले रुचिकर नमान्न पनि सक्छन्। त्यसैले त्यस्ता कृयाकलाप, आनीबानी, व्यवहार बारेमा गुनासो गर्ने प्रतिक्रिया दिने व्यवस्था गरिनुपर्दछ, यसरी प्राप्त गुनासो तथा सुभाब उपर सुधार गर्नका लागि सम्बन्धित सहजकर्ता र बाल क्लव तथा संजालका प्रतिनिधिहरू संयुक्त रूपमा बसी छलफल गरिनुपर्दछ।
३. यसरी प्राप्त सुभाब वा गुनासोका आधारमा बालमात्र क्लव तथा संजाल विघटन गर्ने वा तिनीहरूका गतिविधिहरूलाई निषेध गर्ने वा रोक्ने कार्य गर्न हुँदैन तर आवश्यकतानुसार उचित सुधार गर्नुपर्दछ।
४. विद्यालयमा आधारित बाल क्लव तथा संजालका गतिविधिहरू बारेमा केहि गुनासो वा सुभाब भएमा अविभावकहरू वा सम्बन्धित जोकोहिले विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष वा प्रधानाध्यापकलाई प्रत्यक्ष भेटेर सुभाब दिन सक्नेछन्।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

बाल क्लव तथा संजालको नियम ढाँचा

क) बाल क्लव तथा संजालको परिचय नाम :

ठेगाना :

सुचिकरण नम्बर :

ख) बाल क्लव तथा संजालको उद्देश्य र विषयहरू

- १.
- २.
- ३.
- ४.

ग) बाल क्लव तथा संजालको संगठन

१. सदस्य बन्ने तरिका
२. नेतृत्व चुन्ने तरिका
३. विघटन हुने
४. सदस्य बन्न नपाउने व्यक्तिहरू
५. नेतृत्वमा चुनिनपाउने व्यक्तिहरू

घ) बाल क्लव तथा संजालका सदस्यले पालन गर्नुपर्ने नियमहरू

१. सदस्य भइसकेपछि पालन गर्ने नियमहरू
२. नेतृत्वमा निर्वाचित भएपछि पालन गर्ने नियमहरू
३. बैठकमा पालन गर्ने नियमहरू
४. अन्य बाल क्लवका सदस्य, बालबालिका तथा निकायसँग व्यवहार गर्ने नियमहरू

ड) बाल क्लव तथा संजालको आर्थिक श्रोत

१. सदस्यता शुल्क
२. नवीकरण शुल्क
३. अन्य सहायता र श्रोतहरु
४. पैसाजम्मा गरी राख्ने ठाउँ
५. आम्दानी र खर्च विवरण कसले राख्ने

च) अन्य विषयहरु

अनुसूची २

बाल क्लव तथा संजालका लागि आवश्यक आधारभुत सामाग्रीहरु

१. बाल क्लव तथा संजालको सामाग्री राख्नका लागि बाक्सा वा दराज
२. बैठक पुस्तिका
३. योजना पुस्तिका
४. बाल क्लवको नियमवा विद्यान
५. बाल क्लवका अध्ययन सामाग्रीहरु
६. बाल क्लवको आम्दानी र खर्च लेख्ने लेखा कापी
७. आवश्यक्ता अनुसार खेल, शैक्षिक तथा मनोरन्जन मुलक सामाग्रीहरु

बाल क्लव वा संजालको नाम :

वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन :

सुचिकरण नं. :.....

कार्यक्रमको नाम	विषय	कहाँ गर्ने	कहिले गर्ने	श्रोत व्यवस्था	प्रमुख सदस्यहरु	जिम्मेवारी

अनुसूची ४

बाल क्लव तथा संजालको कार्य प्रगती विवरण फारम

बाल क्लव वा संजालको नाम :

ठेगाना:

वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन :

सुचिकरण नं. :.....

सम्पन्न कार्यक्रमको नाम	विषय	कार्यक्रम भएको स्थान	मिति	खर्च भएको रकम र श्रोत	सहभागी संख्या

अनुसूची ५

बाल क्लव तथा संजालको बैठक पुस्तिकाको नमूना

बाल क्लव तथा संजालको नाम : बैठक संख्या:

बैठक मिति : बैठक स्थान: वयस्क सहजकर्ताको नाम :

आज मितिमा बाल क्लव वा संजालको बैठक क्लव/संजालकाको अध्यक्षतामा बस्यो ।

बैठकमा उपस्थित सदस्यहरुमा तल उल्लेखित विषयहरुमा छलफल गरी निर्णय गरियो ।

उपस्थिती

वयस्क सहजकर्ता :

आमन्त्रित (कोही भए)

बाल क्लव तथा संजालका सदस्य तथा पदाधिकारीहरु

छलफलका विषयहरु

क)

ख)

ग)

निर्णयहरु

क)

ख)

ग)

अनुसूची ६

बाल क्लव तथा संजालका पदाधिकारीहरुका लागि नमूना आचारसंहिता

- २० वर्षनपुग्दै आफूले पनि विवाह, नगर्ने र बाल विवाहसँग सम्बन्धित कुनैपनि कृत्याकलापलाई सहयोग नगर्ने ।
- कुनै पनि प्रकारको मद्यपान, धुम्रपान, सूतिजन्य पदार्थ तथा लागू औषधको सेवन नगर्ने ।
- सार्वजनिक विदा वा विद्यालय विदाको दिन बाहेक अरु दिन नियमित विद्यालय जाने ।

- विद्यालयमा आयोजना गरिने अतिरिक्त कृयाकलापहरूमा सक्रिय सहभागी हुने र आयोजना गर्ने कुरामा विद्यालयलाई सहयोग गर्ने ।
- लिंग,जाति, शारीरिक अवस्था, शैक्षिक अवस्था जस्ता कुराहरूको आधारमा कुनैपनि बालक बालिकालाई भेदभावपूर्ण व्यवहार नगर्ने ।
- कुनैपनि बालक वा बालिका उपर दुर्व्यवहार नगर्ने र यसो गर्न अरुलाई पनि नउक्साउने ।
- फुर्सदको समयलाई सृजनात्मक कृयाकलापहरूमा प्रयोग गर्ने ।
- आफूलाई जोखिम हुने गरी घरपरिवारको कामकाजमा सघाउने ।
- टेलिभिजन, रेडियो, मोबाईल, इन्टरनेट जस्ता संचार उपकरण तथा सुविधाको दुरुपयोग नगर्ने तर आवश्यक सूचना तथा जानकारी प्राप्त गर्न र आफ्नो पढाइ लेखाइलाई थप मजबुद बनाउन प्रयोग गर्ने ।
- आफ्नो अधिकारको प्रयोग गर्दा अरुहरूलाई हानी नोक्सानी नहुनेगरीगर्ने ।
- आफु भन्दा सानो उमेरका भाई बहिनीहरूलाई माया तथा हेरचाह गर्ने ।
- अभिभावक, शिक्षक र प्रौढहरूको पनि कुरा सुन्ने र राम्रो कुराहरूलाई अबलम्बन गर्ने ।
- वस्ती, समुदाय, वडा र गाउँपालिका स्तरका योजना प्रक्रियाहरूमा बालबालिकाहरूको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने र बालबालिकाहरूका सवाल, समस्या तथा सरोकारहरू राख्ने ।